

SŁOWO WPROWADZAJĄCE

EMOCJE W KULTURZE / KULTURA EMOCJI

Emocje stanowią istotny element ludzkiej egzystencji. Jednocześnie niemal do lat 80. XX w. w naukach humanistycznych, filozofii czy psychologii dominowało przekonanie, iż odgrywają one rolę drugorzędną wobec zdolności racjonalnego, abstrakcyjnego myślenia, mającego świadczyć o wyjątkowości gatunku ludzkiego. To podejście odmienił tzw. *affective turn*, który przyczynił się do zwrócenia uwagi na znaczenie emocji w życiu człowieka. Szczególnie zwrot ten zaznaczył się w XX-wiecznej psychologii, jednej z najważniejszych dyscyplin naukowych zajmujących się emocjami, powodując reorientację na procesy poznawcze, i szerzej, zagadnienie umysłu człowieka. Jak zauważył wybitny znawca problematyki emocji, Antonio Damasio, emocjom przyznano należne im miejsce w badaniach naukowych. Stanowią one bowiem jedną z najważniejszych przesłanek ludzkiego rozumowania, są sposobem komunikowania innym naszych stanów mentalnych oraz wskazówką do podejmowania decyzji (2005, 2011).

Emocje, będące elementem ludzkiej egzystencji, stanowią także część kultury i jako takie są różnie ujmowane. Mogą być pozytywne i negatywne, stawia się pytania o uniwersalność emocji i poszukuje ich kulturowych uwarunkowań. Badania nad emocjami pojawiają się w rozmaitych dziedzinach – od sztuki i literatury, po naukę, medycynę, politykę czy marketing. O tym, że stanowią jeden z ważnych tematów w naukach społecznych i humanistycznych, świadczą chociażby prezentujące swoisty przegląd stanowisk tomy: *Emocje w kulturze* (2012), *Kultura afektu – afekty w kulturze. Humanistyka po zwrocie afektywnym* (2015) bądź *Emocje w interakcjach współczesnego społeczeństwa* (2018).

Jednocześnie wciąż bez ogólnie przyjętego konsensusu pozostają kwestie terminologiczne. Jak pisał Ronald de Sousa, „pomimo iż zakładam, że każdy z nas rozumie mniej więcej, czym są emocje, nie potrafię zaproponować ich definicji” (1987, 249). Artur i Emily Reber dodawali, że „prawdopodobnie żaden inny termin [...] nie jest tak często używany przy jednoczesnej

niemożności jego zdefiniowania” (2005, 201). W dyskursie na temat emocji pojawiają się takie pojęcia jak: afekty, uczucia, namiętności, odczucia, doznania lub sentymenty. Bywają one używane synonimicznie, innym razem zwraca się uwagę na odmiennność kontekstów czy ujęć danego zjawiska bądź stanu psychicznego.

Mając na uwadze wielość wymiarów ludzkiej emocjonalności, zaprosiliśmy badaczy o różnych specjalnościach do wspólnego namysłu nad ich rolą i sposobami ujmowania w nauce, sztuce, literaturze, polityce i innych jeszcze obszarach budujących (współczesną) kulturę człowieka na łamach czasopisma „Relacje Międzykulturowe – Intercultural Relations”. Pokłosiem tych rozważań są zamieszone w niniejszym numerze zatytułowanym *Emocje w kulturze* teksty naukowe.

Pierwszy z nich to artykuł autorstwa Julii Łosiak-Pilch, zatytułowany *Emocje – kontekst sytuacyjny i poznanie społeczne*, stanowiący rodzaj teoretycznego wprowadzenia do tematyki emocji na gruncie badań psychospołecznych. Autorka podjęła kwestie definicyjne stanów emocjonalnych oraz problem ekspresji mimicznej emocji, mający duże znaczenie dla relacji społecznych. Podkreśliła złożoność procesu poznawczego związanego z odczytywaniem stanów emocjonalnych innych, w którym odbiorca wnioskuje o świecie społecznym, o sposobie spostrzegania świata przez obserwowaną osobę oraz o jej właściwościach i atrybutach.

Warto nadmienić, że zarówno zrozumienie własnych stanów emocjonalnych oraz tychże stanów obecnych u partnera interakcji międzykulturowej ma następstwa w powodzeniu tej interakcji. Zagadnienie to podejmuje i rozwija Adam Żaliński w artykule zatytułowanym *Emocje a interpersonalna komunikacja międzykulturowa*. Zwraca w nim w szczególności uwagę na jeden ważny aspekt takich bezpośrednich interakcji – regulację emocji. Często przywoływana w tym kontekście empatia, rozumiana jako kompetencja, może być istotna z praktycznego punktu widzenia, lecz nie gwarantuje rozeznania stanów emocjonalnych partnera interakcji międzykulturowej. Zmieniony kontekst kulturowy może oznaczać konieczność wypracowania nowych sposobów empatycznej komunikacji – odmiennych od dotychczasowych.

Trzeci artykuł – *Emocje w królestwie racjonalności: o roli emocji w działaniach krakowskich uczelni* autorstwa Aleksandry Lis i Radosława Rybkowskiego – analizuje przypadek krakowskich uczelni i kultury akademickiej. Główna teza tekstu sprowadza się do stwierdzenia, że sfera emocji jest równie istotna co racjonalny ogląd rzeczywistości w specyficznym

kontekście, na który składa się kultura organizacyjna uczelni wyższych. Jest to szczególnie ważne z perspektywy zmian zainicjowanych w ustawodawstwie, które dotyczy szkół wyższych, jak również w kontekście wyzwań związanych z szeroko rozumianym „otoczeniem” uczelni, w tym reagowaniem na kryzysy o różnej genezie. Badacze wykazują, że budowanie poczucia przynależności do uczelni musi też uwzględniać sferę emocji.

Kolejny artykuł, autorstwa Very Moniny i Barbary Weźgowiec, nosi tytuł *Białoruska poezja protestu: symbole, emocje i kontekst* i poświęcony jest poezji protestacyjnej napisanej przez Białorusinów po sfałszowanych wyborach prezydenckich 9 sierpnia 2020 r. oraz podczas tzw. rewolucji białoruskiej. Monina na studia kulturoznawcze na Uniwersytecie Jagiellońskim przyjechała z Białorusi, gdzie w związku z udziałem w protestach przeciwko sfałszowaniu wyborów pozbawiono jej możliwości dalszej edukacji. Dlatego też tekst ten ma wymiar bardziej osobisty. Emocje są tu zarówno przedmiotem badań, jak i po części uwidaczniają się w podejściu do omawianej problematyki. Na przykładzie trzech wierszy: w języku rosyjskim, białoruskim i polskim autorki pokazują emocje ujawniające się przez symbolikę, samą strukturę wierszy, a także ukazują kontekst, w którym symbole te się pojawiły i odnoszą się do szerszego pojęcia poezji/literatury zaangażowanej.

Tekst autorstwa Leszka Korporowicza pt. *Wielopoziomowy model emocji w strukturze osobowości kulturowej. Perspektywa kulturalistyczna* podejmuje wątek emocji jako fenomenu wielopoziomowego. Autor glosy odwołuje się w swoich rozważaniach przede wszystkim do koncepcji wielopoziomowego charakteru holistycznie ujętej osobowości, a także doświadczeń kulturowych, obecnych w teorii dezintegracji pozytywnej Kazimierza Dąbrowskiego. Pokazuje, że idea ta w perspektywie studiów kulturowych ujawnia nowe perspektywy.

Całość numeru zamyka artykuł recenzyjny Agnieszki Skibińskiej zatytułowany *(Nie)nawidzenia, czyli jak uchwycić układ nienawiści*, poświęcony książce poznańskiego kulturoznawcy Marka Krajewskiego pt. *(Nie)nawidzenia. Świat przez nienawiść*. Autorka wskazuje, że nienawiść nie jest jedynie prostą reakcją wobec uciążliwego dla jednostki „elementu” (osoby, rzeczy czy przestrzeni), ale istnieje swoisty układ, „który jest skomplikowaną siecią powiązanych ze sobą i zależnych od siebie czynników sprzyjających występowaniu nienawiści” (s. 1).

Zapraszamy do lektury tekstów zamieszczonych w niniejszym numerze, gdyż jesteśmy przekonani, że temat emocji w kulturze pozostaje otwarty i warto zadawać kolejne pytania m.in. o istotne w aspekcie relacji

międzykulturowych kwestie kulturowej specyfiki kodowania i dekodowania emocji, czy ich powiązania z kwestią akulturacji. Warto budować namysł nad propozycjami metodologicznymi w badaniach nad emocjami, sposobami ich ujmowania i wyrażania w różnych dziedzinach sztuki. Interesujące są także pytania o relacje między emocjami i światem Internetu, jak oddziałują na siebie i czy będziemy mówić o nowej emocjonalności w tym kontekście. Emocje, jako integralny element ludzkiego funkcjonowania w świecie i budowania międzyludzkich relacji, pozostają ważnym wymiarem w badaniach kulturoznawczych, który zachęca do jego odkrywania i nazywania, co po części czynią autorzy tekstów w niniejszym numerze.

Barbara Weźgowiec i Adam Żaliński

BIBLIOGRAFIA

- Damasio, A. 2005. The Neurobiological Grounding of Human Values. W: J. P. Changeux et al., *Neurobiology of Human Values* (s. 47–56). Berlin, Heidelberg: Springer, https://doi.org/10.1007/3-540-29803-7_5.
- Damasio, A. 2011. *Neural Basis of Emotions*, „Scholarpedia”, 6(3), 1804, <https://doi.org/10.4249/scholarpedia.1804>.
- de Sousa, R. 1987. *The Rationality of Emotion*, Cambridge: MIT Press.
- Nycz, R., Łebkowska, A., Dauksza, A. (red.) 2015. *Kultura afektu – afekty w kulturze. Humanistyka po zwrocie afektywnym*, Warszawa: Instytut Badań Literackich PAN.
- Rajtar, M., Starczuk, J. (red.) 2012. *Emocje w kulturze*, Warszawa: Narodowe Centrum Kultury.
- Reber, A., Reber, E. 2005. *Słownik psychologii*, Warszawa: Wydawnictwo Naukowe Scholar.
- Sawicka, M. 2018. *Emocje w interakcjach współczesnego społeczeństwa polskiego*, Warszawa: Wydawnictwa Uniwersytetu Warszawskiego, <https://doi.org/10.31338/uw.9788323534297>.